

Test av ett svenskt medium

Detta är Sven Ove Hanssons preliminära rapport av en test som han genomfört av mediet Carina Landins psykometriska förmågor. Slutversionen av rapporten kommer i Folkvett.

James Randi har sedan många år en utmaning till alla som anser sig ha en paranormal förmåga: Visa upp den förmågan i ett välkontrollerat test, arrangerat av Randi, så får du en miljon dollar. Proceduren är att personen i fråga först ska lyckas i ett ”relativt enkelt test” som arrangeras i vederbörandes hemland. Den som lyckas i detta test går vidare till ett andra avgörande stadium där Randi själv engagerar sig i testningen.

När ett svenskt medium, Carina Landin, anmälde sig till Randi, blev jag ombedd att ta hand om den preliminära testningen. Landin utövar det som parapsykologer kallar ”psykometri”. Genom att hålla i ett föremål som tillhört en avliden person anser hon sig kunna få en bild av denna person, och ge information om den avlidna som hon inte kan ha fått på normal väg.

Tre felkällor att eliminera

Jag förde åtskilliga telefonsamtal med Landin där jag försökte få klarhet i närmare vad hennes förmåga består i. Det gällde att utforma ett vetenskapligt test som verkligen testar den förmåga hon uppgav sig ha. Testet kan inte vara utformat på samma sätt som en ”sittning” av det slag som hon brukar genomföra med personer som söker upp henne som medium. Det finns åtminstone tre viktiga skillnader.

För det första brukar hon vid en sittning ge sig in i en dialog med sin ”sitter”. Efterhand som hon berättar om föremålets ägare får hon då bekräftelse på sådant som stämmer in. Sådana ledtrådar kan vara tydliga (verbala) eller kanske bara små förändringar i minspelet. I vart fall måste detta elimineras från ett test. Det innebär att ingen får vara närvarande som har tillgång till ”facit”.

För det andra har den som uppsöker ett medium med sig olika slags föremål. Såvitt jag kan förstå uppmanas de att ta med ett föremål som varit viktigt för den avlidne. Det innebär att föremålets karaktär kan ge ledtrådar av olika slag. Om någon kommer till ett medium med en bibel som tillhört en avliden person behöver man inte vara medium för att gissa att den avlidna var kristen religiös. Andra slags föremål kan ge andra ledtrådar, som kan vara mycket svåra att bedöma.

För att undvika denna felkälla bör man använda samma slags föremål från alla avlidna som inkluderas i testet. För att svara mot Landins egna kriterier måste det vara en typ av föremål som brukar ha betytt någonting emotionellt för sin ägare. Jag funderade ett tag på vigselringar, som ju ofta finns bevarade från avlidna. Men snart kom jag fram till att detta inte var en bra idé. En vigselrings utformning kan ge rätt mycket ledtrådar om en person, t.ex. om kön och socioekonomisk ställning. Därtill kommer att det nog är lättare sagt än gjort att samla ihop ett tjugotal vigselringar från avlidna. Dagböcker framstod som ett bättre alternativ.

Jag föreslog Landin att vi skulle använda dagböcker, och hon bekräftade att detta skulle fungera för hennes del. Hon bekräftade också att det viktiga för henne var att känna på föremålet (dagboken), och att hon inte behöver se den.

För det tredje brukar Landin vid sina sittningar berätta allt hon får fram om föremålets ägare. Hon redovisade för mig en del av de ”träffar” hon fått som varit mest anmärkningsvärda. Ett exempel är att hon sagt om en person att ostar var viktiga för vederbörande, och att detta hade stämt in. Hur ska man utvärdera en sådan utsaga?

Hur sannolikt är det att en avliden person haft ett särskilt förhållningssätt till ostar? Och hur ska man bedöma en utsaga som man inte har "facit" för eller en som bara stämmer in till dels?

För att så undvika denna felkälla är det nödvändigt att avgränsa bedömningen till i förväg överenskomna frågor om vilka man kan göra en säker sannolikhetsbedömning. Ett enkelt sätt att göra detta är att mediet helt enkelt ska ange om en dagbok är skriven av en kvinna eller en man.

Det visade sig gå alldeles utmärkt att diskutera dessa metodfrågor med Landin, och hon var mycket mottaglig för argumentet att ett positivt utfall i ett test bara skulle viftas bort om det fanns uppenbara metodfel. Efter att hon funderat en del (och, tror jag, gjort en del egna försök), var hon positiv till mitt förslag om att vi helt enkelt skulle testa hennes förmåga att bara genom att känna på en dagbok avgöra om dagboken var skriven av en kvinna eller en man.

Jag räknade med att själv göra urvalet av dagböcker. Då måste man utgå från att jag skulle komma ihåg könet på författarna till åtminstone en del av dagböckerna. Om jag var närvarande vid testet skulle jag oavsiktligt kunna ge Landin ledtrådar. Jag måste alltså hålla mig borta under själva testsessionen, och det behövdes en annan person som skulle genomföra själva testet. Landin föreslog själv Jan Dalkvist, parapsykologiskt intresserad psykolog vid Stockholms universitet. Dalkvist ställde upp, och deltog också i slutfasen av försöksplaneringen. Dock förhindrades han från att delta vid själva testet. Jesper Jerkert ställde då upp på kort varsel (med Landins godkännande), och det var alltså han som genomförde själva testet.

En viktig fråga att ta ställning till var vilken statistik som skulle tillämpas. Det avgörande för mig var Landins egen uppfattning om hur ofta hon är säker om att lyckas. Hon menade att hon skulle lyckas med denna uppgift i minst 80% av fallen. Då var det denna 80%-iga förmåga som skulle testas. Försöksupplägget blev därför att hon skulle anses ha lyckats i testet om hon gav rätt svar för minst 16 av 20 dagböcker.

När allt detta var uppklarat, skrev jag ett testupplägg (protokoll) som jag också översatte till engelska. Det godkändes av både Landin och Randi.

Urvalet av dagböcker

Det gällde först att hitta ett arkiv som skulle låta oss använda deras material för detta något okonventionella ändamål. Nordiska Museets arkiv ställde upp och arkivpersonalen var mycket hjälpsam. Testet utfördes i deras lokaler eftersom deras arkivmaterial inte skulle tas bort därifrån.

Mitt ursprungliga förslag var att jag skulle singla slant tjugo gånger (eller använda slumpstabell) för att avgöra om den första, andra... etc dagboken skulle vara skriven av en kvinna eller av en man. Landin var dock bekymrad över att det av en slump skulle kunna bli ett mycket skevt urval som skulle förvirra henne. Vi kom därför överens om att jag skulle göra ett slumpmässigt urval, men förkasta urvalet om det skulle leda till att mer än 15 var av samma kön, och i så fall upprepa urvalet tills jag fick ett där båda könen var representerade av minst 5 dagböcker. (Vid skarpt läge visade det sig att jag inte behövde göra om urvalet.)

Själva urvalet skedde därför i två steg. Det första steget var att jag tog fram 15 dagböcker skrivna av män och 15 skrivna av kvinnor, som sedan lades undan hos arkivet. Detta skedde den 4/10. I protokollet som jag följde stod det på följande sätt om detta (A står för arkivets representant):

"Så långt möjligt används dagböcker som saknar handskrift på utsidan. (Om detta inte kan undvikas täcks handskriften över av SOH med teknik som överenskomms med A.) Vidare eftersträvas (på Landins önskemål) dagböcker som inte är äldre än sent 1800-tal."

Det visade sig vara svårare än jag trott att få fram dagböcker som svarade mot specifikationerna. Arkivet hade betydligt färre katalogiserade dagböcker än jag trott, särskilt av kvinnor. Jag uteslöt alla dagböcker som enbart var kopior av original förvarade någon annanstans. Vidare uteslöt jag alla maskinskrivna dagböcker. Grunden för detta var att jag utgick från att Landin ville arbeta med handskrivna original. (Detta har hon senare bekräftat.) Jag försökte också att så långt möjligt undvika att använda flera dagböcker skrivna av samma person. Detta lyckades rätt dåligt för kvinnor, men i det slutliga urvalet av 20 dagböcker klarade sig den saken. Jag behövde inte utesluta några dagböcker på grund av text på utsidan, eftersom jag fann ett bra sätt att täcka över sådan text. Önskemålet om att så långt möjligt undvika äldre dagböcker kunde jag inte fullt ut tillgodose. (Dock var detta önskemål ett av skälen att jag vände mig just till Nordiska Museet, vars arkiv har en starkare betoning på nyare material än många andra arkiv.)

Mitt allmänna intryck är att det skulle vara mycket svårt att utifrån dessa dagböckers utseende avgöra vilka som var skrivna av män och vilka som var skrivna av kvinnor. Men det är naturligtvis möjligt att en person med specialkunskaper skulle kunna lyckas med detta.

Jag försåg alla de 30 utvalda dagböckerna med snören (i kors, ungefär som man slår in ett paket), och band fast en liten pappskiva i snöret. (På den pappskivan skulle senare fästas en etikett.) Jag dolde eventuell utsidestext med ett täckpapper som jag satte fast i snörena. Dagböckerna lades sedan undan av arkivet i ett utrymme som inte är tillgängligt för allmänheten.

Fortsatta förberedelser

Jag snickrade ihop en skärm med ett avskärmat hål nedtill, där Landin skulle stoppa in händerna och känna på dagböckerna. Den 11/10 besökte Jan Dalkvist och jag gemensamt arkivet, monterade upp skärmen på den avsedda testplatsen och gjorde en "testomgång". Testomgången ledde till ett par justeringar i de praktiska arrangemangen. Vi upptäckte att vi behövde utvidga det avskärmade området med ett tygstycke. Dessutom kompletterade vi testrutinerna så att försöksledaren (Dalkvist, senare ersatt av Jerkert) inte skulle kunna förse Landin med oavsiktliga verbala ledtrådar.

På själva testdagen anlände jag själv en timme i förväg till arkivet. Arkivpersonalen tog fram de 30 dagböckerna, och jag gjorde det avsedda urvalet av 20 dagböcker som skulle ingå i testet. Bland de återstående 10 tog jag fram tre som skulle användas för en testomgång. På deras pappskivor häftade jag dit lappar med bokstäverna A, B och C.

Landin och en väninna till henne anlände enligt överenskommelse en halvtimme senare. Landin väntade vid arkivexpeditionen medan väninnan följde med mig till testrummet som låg i andra ändan av en lång korridor. Hennes uppgift var (enligt Landins önskemål) att tillsammans med mig se till att dagböckernas ordning blev slumpmässig.

För detta ändamål hade jag i förväg färdigställt tjugo papperslappar med talen 1 ... 20. Vi lade ner lapparna i en arkivkartong och skakade ordentligt. Sedan tog hon upp lapparna en och en utan att titta i kartongen, och jag tog samtidigt fram dagböckerna i den ordning de låg. Jag fäste nummerlapparna vid pappskivorna med en häftapparat. När detta var klart sorterade vi tillsammans dagböckerna i nummerordning och jag lade under hennes överinseende ned dem i ogenomskinliga kuvert (arkivpåsar) som jag i förväg hade numrerat från 1 till 20. Detta avslutades med att jag lade ned kuverten i två svarta plastsäckar som jag stängde.

Väninnan gick därefter och satte sig att läsa på ett annat ställe i arkivet än det där Landin satt och väntade.

När vi kommit så här långt anlände Jerkert. Han och jag satte igång att förbereda testrummet. Jag monterade nu upp skärmen (med tygförlängning), och Jerkert monterade upp en filmkamera. Vi gjorde en enkel testomgång för att han skulle kunna träna in rutinen och för att kontrollera att filmningen fungerade. När detta var klart gick han och hämtade Landin, och de båda gjorde i min närvaro en testomgång med de tre dagböckerna etiketterade A, B och C. Dessa tre dagböcker var samtliga skrivna av en och samma person (en kvinna), vilket Landin var medveten om. Syftet med testomgången var nämligen att Jerkert och Landin tillsammans skulle träna in själva rutinen, och då var det bäst att Landin inte behövde koncentrera sig på något annat.

Själva testet

När testomgången var klar startade Jerkert videokameran och satte sig sedan på sin plats. Jag frågade Landin om allt var OK, och jag överlämnade sedan de båda svarta påsarna med kuvert till Jerkert. Innan han öppnade påsarna lämnade jag rummet för att sätta mig i arkivets läsesal (som jag för övrigt disponerade helt själv eftersom arkivet var stängt för allmänheten denna dag).

Landin och Jerkert satt alltså mittemot varandra vid ett litet bord. De åtskildes av en lodrät skiva (förlängd med ett fastspänt tygstycke). Nederst på skivan fanns ett hål för Landins händer, avskärmat att hon inte skulle kunna se vad som hände på andra sidan bordet. Avsikten var alltså att Landin skulle kunna känna på dagböckerna men inte se dem.

Jerkert tog påsarna med dagböcker en och en i nummerordning. Efter att Landin signalerat att hon var redo genom att t.ex. säga ”då tar vi nummer 1”, svarade Jerkert ”nummer 1”. Han öppnade påsen och lade dagboken framför Landin som lade händerna på den och sedan gav besked om antingen ”man” eller ”kvinna”. Jerkert var tyst från det att han öppnade påsen till dess Landin gett sitt besked, och kunde därför inte ge henne några (oavsiktliga) verbala ledtrådar grundade på hur dagböckerna såg ut. När Landin gett sitt besked upprepade han detta, och antecknade det i sitt protokoll. Landin förde också egna anteckningar.

Landin hade tillgång till hörselskydd (som jag tillhandhöll) för att kunna koncentrera sig. Hon hade med sig en egen bordsklocka för att hålla reda på tiden, Vi hade kommit överens om att hon fick använda högst två och en halv timme till uppgiften, men hon var klar efter 40 minuter. När hon var klar gick hon och Jerkert igenom sina anteckningar och konstaterade att de var samstämmiga. (Annars hade vi fått granska videoinspelningen för att avgöra vem som antecknat fel.) Efter detta tillkallade Jerkert mig per mobiltelefon. Jag gick i min tur och hämtade arkivchefen och en av hans medarbetare. Även Landins väninna anslöt sig. Nu var det dags att få facit.

Vi tog bort skärmen, och jag satte mig vid bordet där Landin tidigare hade suttit. Jerkert tog fram dagböckerna en och en (av praktiska skäl i omvänd nummerordning). Jag klippte upp snöret, läste i dagboken och jämförde med de anteckningar jag hade fört vid det ursprungliga urvalet av 30 dagböcker. Arkivchefen kontrollerade mina bedömningar, och lade efterhand undan dagböckerna (tillsammans med de nu avklippta pappskivorna). Jerkert förde protokoll över dagboksskrivarnas kön och namn, och jag förde in dagböckernas nummer på mina gamla listor från urvalet. Under större delen av denna process var Landin inte närvarande, men hennes väninna var med som kontrollant hela tiden. Jerkert hade stoppat undan testprotokollet i ett

kuvert så att jag inte kunde se det. Avsikten var att jag skulle vara ovetande om vilka besked Landin hade gett om de olika dagböckerna. Det var problemfritt att identifiera dagböckerna. Videokameran stod för övrigt på även under denna del av proceduren.

Testets resultat

Nu var det dags att jämföra de båda protokollen. Vi hämtade Landin, och hon satte sig där jag nyss suttit mitt emot Jerkert. Han tog fram protokollet över Landins besked, och vi jämförde de båda listorna. Det visade sig att Landin gett rätt besked om 12 av de 20 dagböckerna. Detta räckte förstås inte för att hon skulle kvalificera sig för en ny omgång hos Randi. Gränsen gick ju vid 16 av 20 rätt. Sannolikheten att av en slump få minst 12 rätt av 20 är ca en på fyra. Det kan alltså jämföras med att singla slant två gånger, förutsäga att man ska få krona båda gångerna och få det.

Landin bad om att få se på de 8 dagböcker som hon gett fel besked om. Jag lade fram dem åt henne och hon granskade dem tillsammans med sin väninna samtidigt som Jerkert och jag återställde rummet i sitt ursprungliga skick och återlämnade de övriga 22 dagböckerna i ordnade former till arkivet. Jag gav henne också kopior av mina egna anteckningar som exakt definierar vilka dagböcker som använts under testet.

Innan vi skildes åt sa Landin att hon såg det som en förklaring till att hon inte lyckats att en del av dagböckerna var rätt gamla. (Tydligt var den äldsta av dessa från 1794 och den näst äldsta från 1855.) Skälen till att det var på det sättet har jag angett ovan.

I diskussionen efter testet har Landin fört in en regel om att endast dagböcker yngre än 100 år skulle ingå i testet. Detta är dock en regel som jag inte hade hört talas om före testet. Landin har godkänt det testprotokoll som jag sände till Randi och som även han godkände. Där framgår uttryckligen att dagböcker äldre än 100 år får förekomma. (Se citatet ovan.)

Det är föga förvånande att Landin och jag gör olika tolkningar av testutfallet. Jag tolkar helt enkelt utfallet så att vi inte har funnit något belegg för att hon har den förmåga som skulle testas. Såvitt jag kan förstå är hon lika övertygad om sin förmåga som hon var före testet, och söker då naturligen efter faktorer i testets utförande som kan förklara att förmågan inte kom fram.

Det ska inte läggas henne last att hon inte gick vidare till nästa omgång i Randis utmaning. Det har nämligen hittills ingen annan heller gjort. Däremot är det positivt att hon ställt upp i testet och att hon konstruktivt har medverkat till att utforma ett test som är tydligt utslagsgivande.